

СТАНДАРТИ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УЧИЛИЩ В УКРАЇНІ

УДК 378.094.015.3:[316.62:316.77](477)

Анотація. У статті розглядаються стандарти комунікативної поведінки студентів педагогічних училищ в Україні; висвітлено системи вправ для різних етапів навчання та піднімається питання контролю навчання

Ключові слова: комунікативна поведінка, іношомовна культура, мовленнєвий матеріал, контроль навчання, компонент, етап

Summary: The article deals with the standards of the students' communication in the pedagogical colleges in Ukraine; the system of exercises for the different stages of study is shown and the question of the studying control is raised

Key words: communicative behavior, foreign culture, speech material, study control, component, stage

Постановка проблеми. Поняття «комунікативна поведінка» являє собою сукупність норм і традицій спілкування певної групи людей. Комунікативна поведінка характеризується певними нормами, які дозволяють охарактеризувати конкретну комунікативну поведінку як нормативну або ненормативну.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема комунікативної поведінки студентів при вивченні іноземної мови є недостатньо висвітленою.

Це питання розглядалось лише в окремих аспектах такими науковцями як Гапонова С. В. (розробка комплексу вправ для формування іношомовної компетентності), Зеня Л. Я. (формування німецькомовної комунікативної компетентності), Квасова О. Г. (як готувати учнів до тестування умінь рецептивних видів мовлення), Авсюкевич Ю. С. (принципи навчання англomовної презентації), Писанко М. Л. (модель організації навчання студентів мовних спеціальностей стандартів англomовної комунікативної поведінки). Питанню контролю процесу навчання взагалі та самостійної роботи зокрема, за результатами аналізу досліджень і публікацій, приділяється велика увага (А. Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Безпалько, Л. Білан, О. Васюк, В. Вертегел, Ю. Гуцуляк, Н. Калашнік, В. Козаков, А. Цина, О. Черемська та інші). Переважно, науковці звертають увагу на такі питання стосовно контролю, як якість знань студентів, їх успішність у навчанні, місце тестування у контролі знань. При цьому, для можливості підвищення якості контролю за засвоєнням нового матеріалу студентами під час вивчення англійської мови,

вважаємо за необхідне узагальнити накопичений досвід у вищих навчальних закладах, що сприятиме його подальшому творчому використанню у навчальному процесі.

Тому, метою статті є розгляд питання організації процесу навчання студентів педагогічних училищ України мовних стандартів комунікативної поведінки (СКП) у межах навчальної дисципліни «Англійська мова як друга іноземна». Виклад основного матеріалу дослідження. Зміна соціокультурного контексту вивчення іноземних мов (ІМ) в європейських країнах і країнах СНД та рекомендації Ради Європи з мовної освіти визначили нове соціальне замовлення суспільства в галузі освіти, зокрема щодо навчання іноземних мов, яке передбачає навчання не лише іншомовного спілкування, але й формування на межі культур особистості, готової до міжкультурного спілкування і здатної ефективно вирішувати інтеркультурні непорозуміння та конфлікти [6, с. 147]. Це означає, що заняття з ІМ має бути спрямоване на усвідомлення студентами спільних та відмінних рис у рідній та іншомовних культурах і на підготовку студентів до участі у діалозі культур, який передбачає: визнання рівності й гідності різних культур; визнання лінгвістичних та культурних прав різних етносів, представників соціальних субкультур; свідоме володіння етикою міжкультурного спілкування; готовність до спільної діяльності, соціального і професійного співробітництва; високий рівень професійної кваліфікації та культури (включаючи комунікативну); психологічну готовність до спілкування з людьми інших поглядів, стилів та образів життя; володіння технологією улагодження конфліктів, наявність почуття соціальної відповідальності; достатній рівень культури спілкування, мовленнєвий такт; мовну та культурну толерантність [7, с.230]. До названих вимог, що ставляться до учасників діалогу культур необхідно також додати володіння ними стандартизованими зразками повсякденної поведінки, що використовуються носіями мови у різних ситуаціях спілкування. У нашому дослідженні під СКП, слідом за О.Л. Красковською, ми розуміємо одиницю навчання етикетної поведінки, що вміщує в собі певні лінгвістичні характеристики і відбиває культуру поведінки носіїв мови, відповідно до ситуацій і умов міжкультурного спілкування [4, с.175]. Це означає, що СКП можуть містити вербальний компонент (певні мовленнєві формули, кліше, вибір лексики та граматичних структур, інтонаційні характеристики тощо); невербальний компонент (міміка, жести, пози, зона комфорту між комунікантами та ін.) та соціальний компонент (institutional) (умови, правила та норми взаємодії комунікантів) [8, с.76]. Для успішної організації та проведення навчання студентів англomовних СКП, необхідно, перш за все, відібрати навчальний матеріал, у якому СКП

демонструються в усному (відеофонограми з автентичних навчальних відеокурсів) і письмовому (зразки текстів різних жанрів) контекстах; та який містить нову інформацію про СКП (інформаційно - пізнавальні тексти (ІПТ) для читання та аудіювання); і передбачає опрацювання вербального компонента СКП (діалоги-зразки). Для навчання СКП слід відбирати відеофонограми, письмові зразки текстів різних жанрів, діалоги-зразки [5, с.30]. Існують системи вправ для навчання англомовних СКП, які складається з двох підсистем. У цих підсистемах вправ виділяються три етапи навчання СКП – рецептивний, рецептивно-репродуктивний і продуктивний.

1. Рецептивний етап передбачає ознайомлення студентів зі СКП шляхом їхньої демонстрації, повідомлення нової інформації про СКП, а також порівняння з відповідними СКП у культурі першої ІМ та рідній культурі студентів. Для демонстрації СКП в усному контексті доцільно використовувати відеофонограми, які демонструють реальні ситуації спілкування і соціальні контакти у транспорті, магазині, банку, на вечірці, під час розмови телефоном тощо, та знайомлять студентів із невербальним компонентом СКП. Відеофонограми для демонстрації СКП доцільно відбирати з автентичних навчальних відео-курсів, художніх фільмів, телепередач тощо. Але для тих, хто вивчає другу іноземну мову, відеофонограми краще відбирати з автентичних навчальних відеокурсів, які відповідають тематиці та меті навчання, містять типові ситуації спілкування, є доступними за змістом, обсягом та характером мовного матеріалу тощо.

Для демонстрації СКП у письмовому контексті необхідно використовувати зразки письмових текстів – друкованих і електронних, – різних жанрів (офіційних і неофіційних листів, апікаційних форм, офіційних та неофіційних запрошень, SMS-повідомлень, електронних листів тощо). Результати експериментального навчання показують, що можна використовувати дві форми подачі нової інформації про СКП: ознайомлення з новою інформацією лише про той СКП, який опрацьовується на цьому занятті, або ознайомлення з усіма СКП з теми, що вивчається, на першому занятті, які далі опрацьовуються окремо на наступних заняттях. Студенти сильних груп можуть ознайомлюватися зі словником самостійно, у слабших групах пояснення має давати викладач безпосередньо перед читанням тексту. Викладач може на свій розсуд обирати способи семантизації нових/незнайомих лексичних одиниць. Порівняння англомовних СКП з відповідними СКП у культурі першої ІМ та у рідній культурі студентів краще здійснювати на основі навчально-комунікативних ситуацій (НКС), які дозволяють аналізувати та порівнювати СКП в усіх трьох культурах одночасно. Крім цього, порівняння англомовних позамовних стандартів текстів різних

жанрів краще здійснювати на основі письмових зразків відповідних текстів у культурі іноземного писемного мовлення. На цьому етапі студенти виконують рецептивні умовно-комунікативні, рецептивно-репродуктивні та умовно-комунікативні вправи.

2. Рецептивно-репродуктивний етап передбачає формування навичок і вмінь використання СКП у ДМ і ПМ. На цьому етапі студенти виокремлюють та опрацьовують вербальний компонент СКП: техніко-комунікативні кліше у ДМ та мовні й мовленнєві стандарти у ПМ. Навчання студентів ДМ з використанням СКП доцільно починати з прослуховування фонограм діалогів-зразків і виділення вербального компонента СКП. Далі йде імітація діалогів-зразків, підстановка інших мовленнєвих одиниць у мовленнєві зразки, обмін репліками, створення мікродіалогів із використанням спеціально створених і природних опор. На цьому етапі студенти виконують переважно умовно-комунікативні і рецептивно-репродуктивні вмотивовані вправи, частина яких виконується в режимі одночасної роботи студентів у парах. Навчання СКП у ПМ на цьому етапі спрямоване на формування навичок використання позамовних, мовних і мовленнєвих стандартів написання тексту. Тому тут доцільно пропонувати студентам рецептивно-репродуктивні вправи й умовно-комунікативні вмотивовані вправи, виконуючи які, вони будуть репродукувати текст, використовуючи допоміжну інформацію. У пам'ятці надається інформація щодо його логічного плану, мовленнєвих зразків, які використовуються при створенні текстів у цьому жанрі, та засоби міжфразового зв'язку при навчанні листування.

3. Продуктивний етап навчання СКП передбачає розвиток умінь уживання англomовних СКП: створення студентами власних діалогів (у ДМ) та написання текстів різних жанрів: офіційні листи- скарги, неофіційні листи-подяки, офіційні й неофіційні електронні листи, SMS-повідомлення, офіційні й неофіційні запрошення і відповіді на них, апікаційні форми різних видів, зразки чеків (у ПМ) на основі НКС, які моделюють процес міжкультурного спілкування в іншомовному середовищі. Створюючи НКС необхідно мотивувати дії студентів, давати їм соціальні ролі представників різних культур (англomовної, німецькомовної, українськомовної). НКС повинні бути також забезпечені відповідним мовленнєвим матеріалом, за допомогою якого студенти будуть реалізовувати комунікативні наміри. На цьому етапі студенти виконують продуктивні комунікативні вправи, частина яких (для навчання використання СКП у ДМ) буде виконуватися в режимі одночасної роботи студентів у парах. До того ж усі вправи мають відповідати сучасним вимогам: до завдання – комунікативності, умотивованості, культурологічної спрямованості, наявності ролей у вправах, зверненості

висловлювань; до виконання завдання – урахування ступеня керованості вправами, вибору оптимальної форми організації вправ, використання опор, необхідних для їх виконання; до контролю – визначення об'єктів та форм контролю. На основі двох підсистем вправ (в діалогічному та писемному мовленні) необхідно розробити комплекси вправ для навчання СКП у ДМ і ПМ з різних тем.

Без чіткого контролю викладача за засвоєнням студентами знань та самоконтролю з їхнього боку складно досягти бажаного результату. Здійснення контролю за навчальною діяльністю з англійської мови є важливою ланкою у процесі організації навчання, тому що він передбачає перевірку та оцінювання результатів навчання студентів, дозволяючи отримати інформацію про навчальні досягнення кожного з них. Необхідно підкреслити, що контроль має бути дієвим і різнобічним. Це дозволить викладачам ефективніше стежити за засвоєнням студентами навчального матеріалу та належним чином корегувати та спрямовувати їх навчальну діяльність. Підкреслимо, що необхідно контролювати не тільки навчальну діяльність студентів під час аудиторних занять, але й самостійну роботу студентів, якій сьогодні відводиться до 50 відсотків загального навантаження. Так, А. Цина зазначає, що ефективно організована самостійна робота студентів неможлива без інформованості викладача щодо рівня та якості засвоєння студентами знань. Це, в свою чергу, досягається правильною організацією саме традиційного контролю за цим видом діяльності. Науковець зазначає, що для ефективної організації контролю за самостійною діяльністю студентів викладач має чітко визначити терміни контрольних заходів, їх зміст та кількість, спланувати, у якій формі буде проводитися контроль, та розробити систему контрольних заходів з урахуванням бюджету часу молодих людей. Також він наголошує на тому, що контроль забезпечує безперервний зворотний зв'язок викладача зі студентами, дозволяє побачити ступінь засвоєння студентами знань, умінь та навичок [9, с. 268]. На даному етапі розвитку вищої освіти обов'язковими є такі види контролю, як модульний та екзаменаційний. Модульний контроль передбачає перевірку таких видів мовленнєвої діяльності, як говоріння, аудіювання, читання, письма з відповідного блоку навчального матеріалу, тоді як на екзаменаційний контроль виносять теми з усіх модулів, що були опрацьовані під час семестру. На наш погляд, у рамках кожного модуля також необхідно контролювати засвоєння навчального матеріалу, що дозволяє отримати інформацію про хід і результати засвоєння навчального матеріалу з англійської мови кожного студента. Тому, доцільно проводити такі види контролю, як: попередній контроль, під час якого виявляють ступінь підготовки студентів до вивчення нової теми, їх уміння працювати з навчальними завданнями, засобами

навчання (підручниками, словниками, таблицями і та т. ін); · поточний контроль, який відображає щоденну роботу студентів та їх уміння та старанність у виконанні різноманітних видів самостійної роботи; · тематичний контроль, мета якого – виявити ступінь засвоєння лексичних або граматичних одиниць з відповідного блоку навчального матеріалу; · періодичний контроль, який дозволяє оцінити набуті студентами знання за визначений період часу; · підсумковий контроль, який проводиться на кінцевій стадії навчання; · контроль остаточних знань та умінь, який проводиться через деякий час після вивчення дисципліни [2]. Під час здійснення контролю з будь-якої дисципліни, у тому числі й англійської мови, необхідно керуватися такими критеріями, як правильність відповідей, повнота розкриття матеріалу, що вивчається, самостійність та творчий підхід до виконання завдання. Причому, необхідно враховувати те, що існують різні рівні засвоєння знань, а саме: · рівень розуміння; · рівень пізнання; · рівень репродуктивної дії; · рівень продуктивної дії; · рівень творчої дії. Так, на першому рівні студенти здатні сприймати нову інформацію на основі попереднього досвіду. На другому рівні вони здатні лише пізнавати різноманітні об'єкти та явища в низці подібних об'єктів та явищ. На рівні репродуктивної дії студент уміє відтворювати та аналізувати інформацію, тоді як на рівні продуктивної дії суб'єкти навчання вже можуть вирішувати завдання в межах знань, які вони отримали у процесі навчання. Рівень творчої дії характеризується тим, що суб'єкт навчання може застосовувати отримані знання за межами раніше вивченого матеріалу [1, с. 82]. Необхідно не тільки організовувати контроль за навчальною діяльністю з боку викладача, але й спонукати студентів до проведення самоконтролю. Самоконтроль являє собою не тільки механізм оцінювання, але також активізує пізнавальну діяльність молодих людей, розвиває увагу, прагнення до досконалості у роботі, що виконується. Самоконтроль навчальної діяльності молодих людей сприяє формуванню таких рис характеру, як самостійність, цілеспрямованість у здобутті знань, старанність, прищеплює навички критичного аналізу своєї праці та самостійного виправлення помилок. Тому самоконтроль виконує не тільки контролюючу функцію, але й навчальну, розвивальну та організуючу функції. Н. Калашник та В. Вертегел виділяють наступні компоненти самоконтролю: мотиваційний, процесуальний і вольовий. Мотиваційний компонент ґрунтується на бажанні студентів оволодіти новими, більш об'ємними знаннями відносно тих, що в них вже є. Під процесуальним компонентом самоконтролю науковці розуміють оволодіння системою базових знань і способів навчально-пізнавальної діяльності. Під вольовим компонентом мається на увазі готовність до здійснення вольового зусилля для подолання труднощів у пізнавальній діяльності [3, с.57].

Висновки.

Перспективним напрямом у вирішенні проблеми організації навчання студентів мовних спеціальностей англomовних СКП може стати розробка комплексів вправ для навчання СКП з інших тем, визначених у чинній Програмі [1], на різних етапах навчання у мовних ВНЗ. Контроль за навчальною діяльністю студентів вимагає чітко продуманого організаційно-методичного супроводу з боку викладача. Функція контролю має особливе значення, тому що саме вона дозволяє робити висновки щодо ефективності роботи студентів. Контроль має здійснюватися послідовно, ретельно, а головне своєчасно.

Література

1. Беспалько В.П. Основы теории педагогических систем / В.П. Беспалько. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1977. – 168 с.
2. Білан Л.В. Сучасні методики контролю якості навчання студентів [Електрон. ресурс] / Л.В. Білан, Ю.В. Гуцуляк. – Режим доступу : elibrary.nubip.edu.ua/5487/1/10blw.pdf. – Назва з екрану.
3. Калашник Н.Г. Самостійна робота – потужний засіб сучасної освіти і виховання : навч.-метод. посібник з питань формування естет. смаків студент. молоді в навч.-вихов. процесі / Н.Г. Калашник, В.Л. Вертегел. – Запоріжжя : Запоріж. нац. у-т, 2005. – 326 с.
4. Красковська О.Л. Навчання старшокласників загальноосвітніх шкіл моделей комунікативної поведінки британців : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Красковська Ольга Леонідівна. – К., 2006. – 335 с.
5. Писанко М.Л. Оволодіння англomовними стандартами комунікативної поведінки в усному і писемному спілкуванні: Ч. 1 / М.Л. Писанко, Н.К. Складенко// Бібліотечка журналу «Іноземні мови». – Вип. 2/2007. – К. : Ленвіт, 2007. – 60 с.
6. Програма з англійської мови для університетів/ інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект / [Колектив авт.: С.Ю.Ніколаєва, М.І.Соловей, Ю.В.Головачта ін.]. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 246 с.
7. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культуры цивилизаций / В.В. Сафонова. – Воронеж : Истоки, 1996. – 238 с.
8. Тарнопольський О.Б. Стандарти комунікативної поведінки у США: посіб. для студ. старш. курс., які вивчають англ. Мову як спец. – 2-ге вид., випр. і доп. / О.Б. Тарнопольський, Н.К. Складенко. – К.: Фірма «ІНКОО», 2003. – 208 с.
9. Цина А. Типи дидактичної взаємодії викладача і студентів у процесі на-

вчання / А. Цина // Збірник наукових праць Полтав. держ. пед. ун-ту. – Вип. 7 (46). – Полтава : Полтав. пед. ун-т, 2005. – С. 268-276.